

ФОРМУВАННЯ СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ВИКЛАДАЧА

Є. В. Пузирьов

кандидат педагогічних наук, доцент кафедри психології і педагогіки,

О. А. Жавко

магістр кафедри психології і педагогіки

Національного технічного університету України

«Київський політехнічний інститут»

У статті аналізуються проблеми компетентнісного підходу до освіти, визначаються питання формування соціально-психологічної компетентності викладача, виокремлені ключові компоненти професійної компетентності викладача. Розглянуто модель розвитку соціально-психологічної компетенції викладача. Вона являє собою цілісну, досить динамічну систему, яка включає діагностичний, інформаційно-мотиваційний, проектно-організаційний і узагальнюючий етапи.

Ключові слова: компетентнісний підхід, соціально-психологічна компетентність викладача.

Проблема вдосконалення системи освіти шляхом впровадження компетентнісного підходу активно обговорюється у педагогічній науці. Розв'язання окресленої проблеми започатковане у працях Дж. Равена, А. Л. Андрєєвої, Ю. В. Варданяна, І. О. Зимньої, А. В. Хуторського, О. І. Пометун, О. В. Овчарук та інших вітчизняних і закордонних дидактів.

І. О. Зимня [5] виділяє три основних етапи становлення компетентнісного підходу в освіті. Перший етап (60-70-і рр. ХХ ст.) характеризується введенням у науковий апарат категорії «компетенція» і «компетентність». Другий етап (70-90-ті роки ХХ ст.) – використання вказаних категорій у теорії та практиці навчання мови, спілкування, а також щодо аналізу професіоналізму фахівців в управлінні, керівництві та менеджменті. Третій етап, який триває з початку 90-х рр. і до сьогодні, характеризується дослідженням компетентнісного підходу в практику освітньої діяльності.

Головна ідея компетентнісного підходу полягає, як вважає А. Л. Андрєєв, в тому, що «потрібно не стільки розташовувати знаннями як такими, скільки володіти певними особистісними характеристиками і вміти в будь-який момент знайти і відібрати потрібні знання в створених людством сховищах інформації» [2]. Компетентність по А. В. Хуторському – це володіння людиною відповідною компетенцією, що включає його особисте ставлення до неї і предмету діяльності [9].

Визначальними категоріями компетентнісного підходу є «компетенція» і «компетентність» у їхньому співвідношенні одна до одної. Велике розмаїття трактувань даних понять демонструє відсутність однотайного підходу до їх розуміння.

У латинській мові від дієслова *competere* (спільно досягти, добиватися; відповідати чомусь, підходити) утворений дієприємник *competens* (відповідний, той, що добився, той, хто підходить [4]). Їх смислове поле описує як внутрішні характеристики індивідуума, так і його відповідність заданим ззовні умовам. Англійські терміни *competencies* (множина від *competency*) та *competence* перекладаються як компетенції та компетентність. Говоримо: «мати компетенції», «бути компетентним» [6].

Великий тлумачний словник української мови дає два визначення поняття «компетенції»: 1) це добра обізнаність із чим-небудь; 2) коло повноважень якої-небудь організації, установи або особи [4]. Вираз «компетентний фахівець» – тобто такий, що має достатні знання у галузі своєї діяльності. Синонімами поняття «компетентний фахівець» є: висококваліфікований, досвідчений і навіть талановитий. У словнику практичного психолога є таке визначення: «Компетентність – це психосоціальна якість, що означає силу та впевненість, які дає людині усвідомлення своєї здатності ефективно взаємодіяти з оточенням» [10].

Таким чином, не слід порівнювати, яке з понять ширше, а яке вужче, адже «компетенція» – це функціональна характеристика професій, посади, а «компетентність» – характеристика ділових та особистих якостей індивіда, серед яких можна виокремити наявність певних знань, відповідних умінь та практичного досвіду. У наукових працях до поняття компетентності включають, крім загальної сукупності знань, ще й знання можливих наслідків конкретного способу впливу, рівень умінь та досвід практичного використання знань [7].

Педагогічна діяльність цілком побудована на спілкуванні, взаємодії вчителя з класом,

колегами, батьками. Не буде перебільшенням, коли скажемо, що розвиток соціально-психологічної компетенції для педагога є абсолютно професійною вимогою. В новій ситуації розвитку соціально-психологічної компетентності розкривається творчий резерв педагога, що забезпечує його здатність до творчої діяльності, настановлення на нестандартне, оригінальне, ефективне вирішення професійних завдань. Соціально-психологічна компетентність є основою побудови успішної взаємодії в процесі спілкування.

Одним із основних професійно значущих якостей особистостей викладача є його «особистісна спрямованість». Н. В. Кузьміна обумовлює головні стратегії діяльності: 1) істинно педагогічну, 2) формально педагогічну, 3) ложно педагогічну. Істинно педагогічна спрямованість складається в стійкій мотивації на формування особистості учня засобами навчального процесу. Основним мотивом істинно педагогічної спрямованості є зацікавленість до педагогічної діяльності. В педагогічну спрямованість, як зовнішній її рівень, включається покликання, яке співвідноситься в своєму розвитку з потребою в обраній діяльності. Але перш за все компетентність викладача оцінюється по діалогу з учнем. Майстер педагогічної праці – це високо компетентний фахівець, який вміє репродукувати на високому рівні професійні знання, вміння та навички. Будь яка творчість теж потребує більших знань, вмінь та навичок, але парадокс в тому, що в творчості важливі не самі ці вміння, знання, навички, а можливість за їх допомогою добувати нові ідеї, нові думки, нові підходи та рішення.

Для розвитку таких вмінь пропонується модель розвитку соціально-психологічної компетенції викладача. Вона являє собою цілісну, досить динамічну систему, яка включає діагностичний, інформаційно-мотиваційний, проектно-організаційний і узагальнюючий етапи. На діагностичному етапі для досягнення рівня розвитку соціально-психологічної компетентності педагогів застосовуються методи вхідної експрес діагностики.

Мета інформаційно-мотиваційного етапу – актуалізація проблемного поля вчителя, рефлексуючого початок його діяльності. Результатом праці є пробудження у викладача зацікавленості до особистостей своєї «Я-концепції» та свого професійного розвитку, витокам та причинам своїх практичних проблем в сфері комунікацій.

Проектно-організаційний етап – припускає вибудовування індивідуальних програм професійного розвитку та саморозвитку викладача, а практичний – включення їх в практичну діяльність по реалізації цих проблем.

Викладач з виконавця перетворюється на дослідника, експериментатора, він опановує навички дослідницької діяльності, складання проекту, програми дослідно-експериментальної роботи.

Саме ці нововведення і дозволяють забезпечувати розвиток професійної соціально-психологічної компетентності.

За аналізом праць науковців [3; 5; 9] можна визначити такі ключові компоненти професійної компетентності викладача:

1. Інформаційна компетентність, яка передбачає володіння інформаційними технологіями, уміння опрацювати різні види інформації. Серед них уміння й навички роботи з друкованими джерелами, уміння здобувати інформацію з інших джерел, переробляти її відповідно до цілей і завдань педагогічного процесу.

2. Комунікативна компетентність – це вміння вступати в комунікацію (спілкування), бути зрозумілим, спілкування без обмежень. Ці вміння допомагають зрозуміти інших (учнів, учителів, батьків)

3. Продуктивна компетентність – це вміння працювати, отримувати результат, ухвалювати рішення та відповідати за них. Більшість науковців серед ключових компетенцій учителя на перше місце ставить саме продуктивну компетентність.

4. Автономізація на компетентність – це здатність до саморозвитку, творчості, самовизначення, самоосвіти, конкурентоспроможність. Адже вчитель перш за все вчиться сам, це вічний учень.

5. Моральна компетентність – це готовність, спроможність і потреба жити за традиційними моральними нормами.

6. Психологічна компетентність – це здатність використовувати психологічні засоби навчання в організації взаємодії в освітній діяльності.

7. Предметна компетентність, до змісту якої входить володіння певними засобами навчання у сфері навчального процесу. Це сукупність умінь і навичок, необхідних для стимулювання активності як окремих учнів, так і колективу в цілому. До неї входять уміння вибрати правильний стиль і тон у спілкуванні, управляти їх увагою, темпом діяльності.

8. Соціальна компетентність – це вміння жити та працювати з оточуючими.

З огляду на зазначене можна стверджувати, що під професійною компетентністю педагога слід розуміти таку пошукову діяльність учителя, коли на основі бази знань, умінь, навичок та усвідомленого розуміння своєї ролі в суспільстві, безперервного самовдосконалення й саморозвитку особистості він забезпечує оптимальний варіант організації навчально-

виховного процесу з метою формування творчої особистості.

А в якості основних елементів педагогічної компетентності можна визначити наступне:

- спеціальну компетентність в області дисципліни викладання;
- методичну компетентність в області способів формування знань, умінь та навичок в учнів;
- психолого-педагогічну компетентність в області мотивів, здібностей, спрямованості учнів;
- рефлексію діяльності або аутопсихологічну компетентність.

Таким чином, соціально-психологічна компетентність викладача має свої передумови (сюди входять соціально-психологічні характеристики людини такі як цінності, переконання, установки, здібності, мотиви, різноманітний досвід участі в соціальному житті); залежить від конкретного виду діяльності (від тих завдань, які вирішуються в цій діяльності, від тих ситуацій, які виникають, від її напруженості, динамізму, можливості керувати ними); виявляється в конкретних результатах даної діяльності (маються на увазі зовнішні результати, пов'язані з якістю вирішення тих або інших ситуацій, і внутрішні результати суб'єкта діяльності – його задоволеність цим результатом).

ЛІТЕРАТУРА

1. Адольф В. А. Профессиональная компетентность современного учителя: монография / В. А. Адольф. – Красноярск : КрГУ, 1998. – 286 с.
2. Андреев А. Л. Компетентностная парадигма в образовании : опыт философско-методологического анализа / А. Л. Андреева // Педагогика. – № 4. – 2005. – С. 19-27.
3. Борытко Н. М. Профессионально-педагогическая компетентность педагога [Електронний ресурс] / Н. М. Борытко // Интернет-журнал «Эйдос». – 2007. – Режим доступа : <http://www.eidos.ru/journal/2007/0930-10.htm>
4. Великий тлумачний словник української мови / [Укл. В. Т. Бусел] – К.; Ірпінь: Перун, 2003. – 925 с.
5. Зимняя И. А. Ключевые компетентности как результативно-целевая основа компетентностного подхода в образовании / И. А. Зимняя. – М.: Исследовательский центр проблем качества подготовки специалистов, 2004. – 42с.
6. Зачесова Е. В. Ручка от сундука. Компетентностный поход в образовании / Е. В. Зачесова. – Учительская газета. – 30.06.2008.
7. Життєва компетентність особистості: наук.-метод. посіб. / [Ред. Сохань Л. В., Єрмакова І. Г., Несен Г. М.]. – К.: Богдана, 2003. – 520 с.
8. Пометун О. І., Пироженко Л. В. Сучасний урок. Інтерактивні технології навчання: наук.-метод. посіб. / О. І. Пометун, Л. В. Пироженко. – К. : Вид-во А. С. К. , 2004. – 192 с.
9. Хуторський А. В. Ключові компетенції та освітні стандарти [Електронний ресурс] / А. В. Хуторський // Интернет-журнал «Эйдос», 2002. – Режим доступа : <http://www.eidos.ru/journal/2007/0930-10.htm>
10. Шапарь В. Б. Словарь практического психолога / В. Б. Шапарь. – М.: АСТ; Харьков: Торсинг, 2005. – 734с.

Стаття надійшла до редакції 12.03.2012 р.